

KONYA- BELKAYA (ARISAMA) KASABASI HALI YASTIK DOKUMA ÖRNEKLERİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

KONYA- BELKAYA (ARISAMA) TOWN CARPET PILLOW SAMPLES AND GENERAL FEATURES

Semra KILIÇ KARATAY

Dr Öğr. Üyesi Semra KILIÇ KARATAY, Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-İş Öğretmenliği

Özet

Halı dokuması Anadolu'da yaygın olan ve günümüzde de devam eden el sanatlarımızdandır. Halı dokumaları insanların evlerinde yerlere serilmek, üzerine oturulmak veya evlerin duvar kenarlarına konulmak üzere dokunan havlı dokuma örnekleridir. Yük taşımak amaçlı dokunan halı örnekleri de bulunmaktadır. Halı dokumalar yer halısı, yastık, minder ve heybe gibi kullanım amaçlarına göre sınıflandırılmaktadır. Dokuma yapılan bölgelerde halı dokuma örneği dokuyucunun isteği veya ihtiyacına göre dokunulmaktadır.

Halı dokuma örneklerinden olan yastık dokumalar evlerde duvar kenarlarında insanların sırtını yaslamak üzere duvar kenarlarına konulmak üzere dokunmaktadır. Anadolu'da yıllardır süregelen çeyiz geleneğinin de vazgeçilmez parçalarından olan yastık dokuma örnekleri dokunduğu toplumun kültür değerlerini yansıtan örneklerdir. Genel olarak ebatları eninde 50 ile 60 cm, boy olarak ise 100 cm ile 150 cm arasında değişmektedir.

Araştırma konusu olarak Konya ili Karapınar ilçesine bağlı Belkaya kasabası yastık dokumalar incelenmiş, kasabada bulunan yastık dokuma örneklerinin durumu, ölçü, kalite, kullanılan malzeme, desen ve renk kompozisyonları bakımından incelenmesi yapılarak görselleri ile birlikte çalışmada yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belkaya, Yastık, Dokuma, Sanat, Kültür

Abstract

Carpet weaving is one of our handicrafts that is common in Anatolia and continues today. Carpet weavings are examples of pile weaving that are woven to be laid on the floor in people's homes, to sit on, or to be placed on the walls of the houses. There are also examples of carpets woven to carry loads. Carpet weavings are classified according to their usage purposes such as floor rugs, pillows, cushions and saddlebags. In the weaving regions, the carpet weaving sample is woven according to the request or need of the weaver.

Pillow weaving, which is one of the examples of carpet weaving, is woven to be put on the edges of the walls in order to lean people's backs on the walls of the houses. Pillow weaving samples, which are an indispensable part of the dowry tradition that has been going on for years in Anatolia, are examples that reflect the cultural values of the society they are woven. In general, their dimensions vary between 50 and 60 cm in width and between 100 cm and 150 cm in length.

As a research subject, pillow weavings in Belkaya town of Karapınar district of Konya province were examined, the condition of pillow weaving samples in the town were examined in

terms of size, quality, material used, pattern and color compositions, and included in the study with their visuals.

Keywords: Belkaya, Pillow, Weaving, Art, Culture

Giriş

Halı dokuması tezgahın parçaları olan alt ve üst levent üzerine atılan çözümler üzerine düğümler atıldıktan sonra atkılar ile sıkıştırılması ile elde edilen yaygılardır. Türk kültüründe halı dokumasının önemli bir yeri olup kültür açısından önemli olan kültür değerlerimizdendir. El emeği ile üretilen halı örnekleri dokunduğu yörenin özelliklerini yansıtmaktadır. Dokumalarda kullanılan desen özellikleri yörelerin kendine ait olduğu gibi göç kültürü ile elde edilen farklı yörelerin desenleri de kullanılmaktadır. Halı dokuma sanatının çok eski olduğu ama bağıntı tarihini gösteren bir belge mevcut değildir.

Halının tarihi Türkler'in tarihine bağlıdır. Düğümlü halı tekniğini bulanlar Orta Asyalı göçebelere aittir. Halıcılığın ortaya çıkışının kökleri, bütün ihtimallere göre göçebe hayat tarzına bağlanır (Rasany, 1971, s:614).

Yıllardır yapılan araştırma verileri ile dokumanın Türklerle başladığı düşünülmektedir. Günümüzde bilinen en eski dokuma örneği olan Pazırık halısının Türk düğümü yapılmış olması bu düşünceyi desteklemektedir.

Türk halı sanatı, Türklerin 1071 yılında Anadolu'yu fethetmesiyle birlikte, gelişimini Anadolu'da sürdürmüştür. Anadolu-Türk halı sanatının temeli Orta Asya Türk halı sanatına dayanır: Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiklerinde halı geleneğini de beraberlerinde getirmişlerdir (Sumer, 1984, s: 46-47).

Başlangıçtan beri halıcılık, gelenek ve göreneğe dayanan, anadan evlada, nesilden nesile geçen bir el sanatı olduğu için, kökenini kesinlikle bulmak güçtür (Görgünay, 2010 s:160).

İlk zamanlar insanların yaygı ve örtü ihtiyaçlarını karşılamak için meydana getirdikleri halı, sonraları değerli bir sanat eseri olarak sarayları, mabetleri ve şatoları süslemiş, ressamların tablolarına konu olmuştur. El dok 46)usu halıcılığın çok eski bir geçmişi vardır(Gülcemal,1997, s:14).

Halıcılığın ilk yurdunun neresi olduğu konusunda, yabancı araştırmacıların değişik yorumları vardır. Bunlardan bir kısmı, Erzurum dolaylarında bir Ermeni şehri olan Kalıklay' ı, diğer bir kısım araştırmacılar ise İran'ı halının ilk yurdu olarak göstermişlerdir (Yetkin, 1974, s:12).

Alacahöyük'te bulunan gümüş kirman M.Ö. 3000 - 2000 yılları arasına girer. Erbaa ilçesinde bulunan tunç kirman'ın tarihlendirilmesi de ayrı bir değer taşır. Bu belgeler Anadolu dokuma sanatının M.Ö. 6000 yıllarında var olduğunu gösterir (Durul, 1977, s:13).

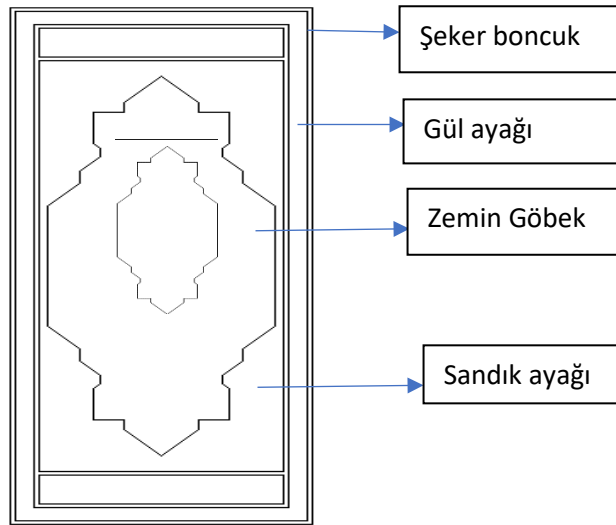
Orta Asya'da Türk topluluklarının yaşadıkları bölgelerde, daha çok erken devirlerde ortaya çıkmış olan halı sanatının; zengin motif dünyası, kompozisyon ve renk skalası, asırlar boyu büyük bir gelişme göstererek Orta Doğu'ya Türklerle beraber inmiş, İslam âlemine Türkler tarafında tanıtılmıştır (Diyarbakirli, 1984, s:44

Konya Karapınar ilçesine bağlı Arısama kasabasında dokumanın yıllardır yapıldığı ve dokumanın günümüzde de devam ettiği yapılan alan araştırması ile elde edilen bilgilerdendir.

Hidayetoğlu ve Akan'ın 2011 yaptığı bir araştırmaya göre; Ereğli - Belkaya (Arısama) yöresi yoğun olarak halı üretiminin yapıldığı bir bölgedir. Bu bölgede yöre halkının iplik renklendirme taleplerini Hamza Gençtürk adındaki boyacı karşılamaktadır. Kimyasal boyalar ile büyük kazanlarda yöre halkından aldığı yün iplikleri renk tercihleri doğrultusunda boyamaktadır (Hidayetoğlu ve Akan, 2021, s:68)

Kasabada taban, çeyrek, yastık ve minder vb. dokuma örneklerinin dokunduğu elde dilen dokuma örneklerinden anlaşılmaktadır. Yapılan alan araştırmasında kasabada dokunan yastık dokuma örnekleri incelenmiştir. Yastık dokumalarda kullanılan malzemelerin yün olduğu ve dokumalarda kullanılan yünden elde edilen dokuma ipliklerinin renklendirilmesinde doğadan yararlanıldığı gibi kimyasal toz boyar maddelerden de yararlanıldığı yapılan sözlü görüşmeler ile tespit edilmiştir.

El emeği olan yastık halı örneklerinin kalitesi her dokumayı farklı kişi yaptığı için dokumadan dokumaya değişiklik göstermektedir. Örneğin birinde eninde 10 cm de 32 düğüm ve boyunda 30 düğüm sırası bulunurken bu sayı diğerinde değişiklik göstermektedir. Yastık dokumaların kalitesi dokuyucunun atkılar sıkıştırması esnasında tarak olarak bilinen Kirkitin az ya da çok olarak vurulmasına bağlıdır. Kirkitin çok vurulması atkının daha iyi yerleşmesini sağladığı için dokumanın kalitesi yüksek olmasını sağlamaktadır.

Çizim 1. Yastık halısının şematik çizimi(Kılıç Karatay, 2021)

Belkaya Yastık dokumalarının desen kompozisyonunda çiçek, lale, yaprak, pıtrak, yıldız, kelle, göz, elibeline, boncuk, sandık vb motifler ¼ rapor tekniği ile simetrik olarak dokunmuştur. Genel olarak yastık dokumaların desen kompozisyonu sırası ile boncuk, gülayağı, sandık ve zeminde bulunan köşe göbek den oluşmaktadır.

Belkaya (Arısama) Yastık Dokuma Örnekleri ve Genel Özellikleri:

Örnek 1.

Yörede verilen isim: Yastık Halısı

Durumu: Sağlam

Ölçüleri: 55X110 cm

Kalite: 30X42

Kullanılan Malzemeler:

Çözü: Yün

Atkı: Yün

Dokuma İplikleri: Yün

Kullanılan Motifler: Balık, Çiçek, Sandık, Elibeline, Boncuk, Gülayağı, Göz

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 2.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 56X115 cm**Kalite:** 31X33**Kullanılan Malzemeler:****Çözüğü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Yıldız, Çiçek,

Kelle,

Gül ayağı, Sandık, Küpeli

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 3.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 53X110 cm**Kalite:** 27X33**Kullanılan Malzemeler:****Çözüğü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Elibeline, Hayat Ağacı, Boncuk, Sandık, Muska, Gül AyağıFotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)**Örnek 4.****Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 54X101 cm**Kalite:** 33X36**Kullanılan Malzemeler:****Çözüğü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Yıldız, Çiçek, Küpeli,

Göz, Koç Boynuzu, Gül Ayağı, Boncuk

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 5.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 52X93 cm**Kalite:** 32X42**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Çiçek, Yaprak, Gül Ayağı, Boncuk, Sandık, Kelle, LaleFotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)**Örnek 6.****Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 53X113 cm**Kalite:** 31X38**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Göz, Bereket, Gül Ayağı, Boncuk, Koçboynuzu, ÇengelFotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)**Örnek 7.****Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 54X107 cm**Kalite:** 33X35**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Çiçek, Yaprak, Goncagül, Kelle, Gül Ayağı, Boncuk

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 8.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 56X121 cm**Kalite:** 32X41**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Boncuk, Gül Ayağı, Çiçek, Goncagül, Sandık, Göz

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 9.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 55X121 cm**Kalite:** 30X37**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Sandık, Boncuk, Kelle, Gül Ayağı, Çiçek, Göz, Koçboynuzu

88

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)**Örnek 10.****Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 50X96 cm**Kalite:** 29X38**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Muska, Göz, Boncuk, Koçboynuzu, Elibeline, Gül Ayağı,

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 11.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 54X118 cm**Kalite:** 30X38**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Göz, Kandil, Kurtağzı, Boncuk, Gül Ayağı, SandıkFotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)**Örnek 12.****Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 57X 112 cm**Kalite:** 34X36**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Dama, Göz, Goncagül, Sandık, Bereket, Elibelinde, KoçboynuzuFotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)**Örnek 13.****Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 53X108 cm**Kalite:** 31X39**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün**Kullanılan Motifler:** Çiçek, Göz, Bereket, Elibelinde, Koçboynuzu, Gül Ayağı, Boncuk, SandıkFotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 14.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 57X123 cm**Kalite:** 28X38**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün

Kullanılan Motifler: Çengel, Çiçek, Goncagül,
Boncuk, Gülayağı, Yıldız, Elibelinde, Koçboynuzu
Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 15.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 52X120 cm**Kalite:** 38X40**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün

Kullanılan Motifler: Sandık, Gülayağı,
Boncuk, Yıldız, Çiçek, Yaprak, Kelle

Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü
(Kılıç Karatay, 2021)

Örnek 16.**Yörede verilen isim:** Yastık Halısı**Durumu:** Sağlam**Ölçüleri:** 52X120 cm**Kalite:** 36X 44**Kullanılan Malzemeler:****Çözü:** Yün**Atkı:** Yün**Dokuma İplikleri:** Yün

Kullanılan Motifler: Yaprak, Çiçek, Yıldız,
Sandık, Kelle, Göz, Boncuk, Gül Ayağı
Fotoğraf Yastık halısı ön yüzü (Kılıç Karatay, 2021)

SONUÇ

Belkaya kasabası Konya ili Karapınar ilçesine bağlı bir kasabadır. Kasabada dokumanın tarihi oldukça eskidir. Belkaya kasabasının eski ismi Arısama olduğundan günümüzde halı dokuma örnekleri genel olarak Arısama halısı olarak bilinmektedir. Kasabada yapılan araştırma sonucunda elde edilen yastık dokuma örnekleri incelenmeye alınmış ve bu dokuma örneklerinin genel özellikleri değerlendirilmiştir. Yastık dokuma örnekleri evlerde sergi ürünü olarak evlerin duvar kenarlarına, evlenecek kız veya erkelerin çeyizine konulduğu gibi maddi destek olarak satışı da yapılmaktadır.

Dokumalar simetri olarak dokunmuştur. Dokumaların hammaddesi koyunyünüdür. Yünler kasabada dokumacılar tarafından eğrilerek atkı, çözgü ve desen iplikleri olarak dokuma örneklerinde kullanılmaktadır. Atkılar genelde iki katlı, çözgüler üç katlı olup bükülerek kıvrımlı hale getirilmektedir. Dokuma ipleri çift katlı olup kıvrımsızdır. Dokuma örneklerinde desen kontürleri siyah dokuma ipliği yapılmaktadır. Yastık halıları sarma ve germe dokuma tezgahlarında birden fazla uc uça dokunmuş dokuma örneklerdir.

Dokumalarda genel olarak renk kompozisyonunda mavi ve tonları hakim olup kırmızı(Al), krem, kahverengi, siyah ve yeşil renkler kullanılmıştır. Dokumalar genel olarak sağlam olup dokuyucu kişiler tarafından saklanarak muhafaza edilmektedir. Desen kompozisyonlarında göç kültürünün etkisiyle zenginlik görülmektedir.

Kasabada dokuma çok eski tarihlere tarihlenmektedir. Halı dokuması yörede anneden kıza geçen bir sanattır. Dokumayı bilen anne usta kızı ise çırak statüsünde olup usta- çırak ilişkisinde halı dokuma öğretilmektedir. Günümüzde dokuma yapan kişi sayısı eski zamanlara göre azalmıştır. Günümüzde dokuma örnekleri genelde evlerde muhafaza edilmekte olup, ev ekonomisine katkı sağlamak amaçlı dokunan örneklerde mevcuttur.

KAYNAKLAR

1. DİYARBEKİRLİ Nejat (1984), "Türklerde Halıcılık", Türk Edebiyatı Dergisi
2. DURUL, Y. (1977). Yörük Kilimleri, Ak Yayınları, İstanbul
3. GÖRGÜNAY N. (2010)Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi
4. GÜLCEMAL Abdullah (1997), Temel Kavramlarıyla Halı ve Desen Teknolojisi, Isparta
5. HİDAYETOĞLU H Melek, AKAN Meral (2011), Konya'da Cumhuriyet Döneminde Dokuma Faaliyetleri, Kuşam ve İşleme Sanatları Dergisi
6. RASONYİ Lydia (1971),"Türklerde Halıcılık Terimleri ve Halıcılığın Menşei", Türk Kültürü,
7. YETKİN Şerare (1974), Türk Halı Sanatı, Çağlayan Basımevi, İstanbul
8. SÜMER Faruk (1984), Anadolu'da Türk Halıcılığı'na Dair En Eski Tarihi Kayıtlar

Sözlü ve Görsel Kaynaklar

1. ÜLKÜ Süleyman, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
2. KIRLI Özlem, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
3. ÜNLÜ Emine, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
4. ÜLKÜ Arife, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
5. USLU Döne, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
6. ALTINKAYA Emine, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
7. USLU Hatice, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
8. SERT Meliha, Sözlü Görüşme, 05.09.2021

9. TEZCAN Ayşe, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
10. ŞANAL Sevim, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
11. KAN Rukiye, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
12. PARLAK Havva, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
13. AKTÜRK Emine, Sözlü Görüşme, 04.09.2021
14. ÇAVGA Emine, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
15. YAŞA Şerife, Sözlü Görüşme, 05.09.2021
16. OKUMUŞ Fadimana, Sözlü Görüşme, 04.09.2021